

<https://doi.org/10.36719/2663-4619/112/78-83>

Kamran Bağirov

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

<https://orcid.org/0009-0002-1000-4083>

kamran.baghirov.2000@gmail.com

Milli gəlirin və iqtisadi inkişafın təmin olunması sahəsində beynəlxalq təcrübə

Xülasə

Milli gəlirin artırılması və iqtisadi inkişafın təmin edilməsi ölkələrin iqtisadi siyasətində əsas strateji məqsədlərdən biridir. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, iqtisadi inkişafın uğurlu olması üçün müxtəlif yanaşmalar mövcuddur və onların tətbiqi ölkənin iqtisadi vəziyyətindən və inkişaf strategiyasından asılıdır. Sənayeləşmə və dövlət müdaxiləsi iqtisadi inkişafın ilkin mərhələlərində sürətli irəliləyiş üçün effektiv vasitə olsa da, uzunmüddətli perspektivdə özəl sektorun təşəbbüskarlığını məhdudlaşdırır. Sərbəst bazar iqtisadiyyatı liberal ticarət siyasəti və xarici investisiyaların cəlb olunması hesabına inkişafı dəstəkləyə bilər, sosial bərabərsizliyi dərinləşdirə bilər. İxrac yönümlü iqtisadi model xarici bazarlara çıxışı gücləndirərək iqtisadiyyatın böyüməsini stimullaşdırsa da, global iqtisadi dalğalanmalara həssasdır. Sosial rifah əsaslı iqtisadi inkişaf modeli yüksək vergilər hesabına sosial bərabərliyi təmin etsə də, fiskal yükü artırır. Təhsil və innovasiyaya əsaslanan iqtisadi model uzunmüddətli perspektivdə davamlı inkişafın əsasını təşkil etsə də, onun nəticələri yalnız zaman keçdikcə özünü büruzə verir. Təbii sərvətlərin idarə olunması və resurs gəlirlərinin dayanıqlı istifadəsi uzunmüddətli iqtisadi sabitlik üçün mühüm amildir. Hər bir ölkə öz inkişaf strategiyasını formalaşdırarkən bu yanaşmalardan uyğun kombinasiyanı seçməli və iqtisadiyyatının spesifik xüsusiyyətlərinə uyğun siyasət həyata keçirməlidir. Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün diversifikasiya, innovasiya və qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəlmiş strategiyalar daha dayanıqlı inkişaf modelinin əsasını təşkil edə bilər.

Açar sözlər: *milli gəlir, iqtisadi inkişaf, sənayeləşmə, sərbəst bazar, ixrac yönümlü model, sosial rifah, innovasiya, təbii sərvətlər, iqtisadi siyasət, diversifikasiya*

Kamran Baghirov

Azerbaijan Tourism and Management University

<https://orcid.org/0009-0002-1000-4083>

kamran.baghirov.2000@gmail.com

International Experience in Providing National Income and Economic Development

Abstract

Increasing national income and ensuring economic development are key strategic objectives of economic policy in countries worldwide. International experience demonstrates that various approaches to economic growth exist, and their effectiveness depends on a country's economic conditions and development strategy. Industrialization and government intervention can serve as effective tools for rapid economic progress in the early stages of development but may restrict private sector initiative in the long run. A free-market economy promotes growth through liberal trade policies and foreign investment but may exacerbate social inequality. An export-oriented economic model enhances economic expansion by increasing access to foreign markets but exposes the economy to global economic fluctuations. A social welfare-based development model ensures social equality through high taxation but increases the fiscal burden. An education- and innovation-driven economy provides the foundation for sustainable long-term growth, although its impact becomes evident only over time. Effective management of natural resources and sustainable use of resource revenues are critical for ensuring long-term economic stability.

Each country must adopt a tailored combination of these approaches to shape its development strategy according to its unique economic characteristics. For Azerbaijan's economy, diversification, innovation, and the advancement of the non-oil sector could form the foundation of a more sustainable development model.

Keywords: *national income, economic development, industrialization, free market, export-oriented model, social welfare, innovation, natural resources, economic policy, diversification*

Giriş

Milli gəlirin formalaşması və iqtisadi inkişafın təmin olunması istənilən ölkənin sosial-iqtisadi siyasətində əsas istiqamətlərdən biridir. Bu iki amil bir-biri ilə sıx əlaqəlidir, çünki milli gəlirin artması iqtisadi inkişafın əsas göstəricilərindən biri kimi çıxış edir. İqtisadi inkişaf yalnız ÜDM-in artımı ilə deyil, həm də ölkə daxilində resursların effektiv bölüşdürülməsi, istehsalın modernləşdirilməsi, texnoloji yeniliklərin tətbiqi və əhəlinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi ilə ölçülür. Bütün bunlar iqtisadi siyasət və strateji planlaşdırmanın əsas komponentlərini təşkil edir. Milli gəlir isə ölkənin müəyyən dövr ərzində əldə etdiyi ümumi gəlirləri əks etdirir və iqtisadi fəaliyyətin əsas göstəricilərindən biri hesab olunur. Müxtəlif ölkələr milli gəlirin artırılması və iqtisadi inkişafın təmin edilməsi üçün fərqli strategiyalar və siyasətlər tətbiq edirlər.

Sənaye siyasəti dövlətin iqtisadiyyata birbaşa müdaxiləsi ilə xarakterizə olunur. Bu yanaşma əsasən inkişaf etməkdə olan ölkələrdə tətbiq edilir və infrastrukturun gücləndirilməsi, yerli istehsalın təşviqi, yüksək texnologiyalı sənaye sahələrinin yaradılması və dövlətin müəyyən sahələrə prioritet investisiyalar yatırması ilə səciyyələnir. Bu modelin ən uğurlu nümunələrindən biri Cənubi Koreyanın inkişaf strategiyasıdır. Hökumət tərəfindən həyata keçirilən dəstək proqramları və texnologiyaya yönəlmiş strategiyalar sayəsində Cənubi Koreya sürətli sənayeləşmə dövrünü keçmiş və dünyanın aparıcı iqtisadi güclərindən birinə çevrilmişdir (Arkhipova, Karpov, 2012).

Bunun əksinə, bəzi ölkələr liberal iqtisadi siyasət tətbiq edərək sərbəst bazar iqtisadiyyatına üstünlük vermişdir. Bu yanaşmanın əsas xüsusiyyəti dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsinin minimuma endirilməsi və özəl sektorun inkişafına şərait yaradılmasıdır. Bu modelin uğurlu nümunələri Honq Konq və Sinqapur kimi ölkələrdir.

Daha bir mühüm yanaşma ixrac yönümlü iqtisadi inkişaf modelidir. Bu modelə əsaslanan ölkələr istehsal güclərini qlobal bazarlara yönəldərək ixrac potensialını genişləndirir və xarici investisiyaları cəlb edirlər. Çin iqtisadiyyatı bu modelin ən uğurlu nümunələrindən biridir. 1980-ci illərdən etibarən Çin iqtisadi islahatlar həyata keçirərək xarici investorlar üçün açıq iqtisadi mühit yaratmış, texnologiya transferini təşviq etmiş və istehsal sahələrində miqyas effektindən istifadə edərək dünya bazarlarında dominant mövqeyə yiyələnmişdir ("Better Policies" Series "Russia, modernising the economy" of, 2013).

Sosial rifah əsaslı iqtisadi inkişaf modeli isə iqtisadi artımı sosial ədalət və bərabərlik prinsipləri ilə balanslaşdırmağa çalışır. Skandinaviya ölkələri bu modelin ən uğurlu tətbiqçiləridir. Onlar yüksək vergi dərəcələri vasitəsilə geniş sosial xidmətlər sistemini maliyyələşdirir, səhiyyə və təhsil sektorlarını gücləndirir və vətəndaşlar üçün yüksək həyat standartları təmin edirlər. Bu model sosial sabitlik və uzunmüddətli iqtisadi dayanıqlılıq baxımından üstünlüklərə malik olsa da, yüksək vergi yükü biznes mühitinə və iqtisadi rəqabətə təsir edə bilər.

İnnovasiya və bilik əsaslı iqtisadi inkişaf yanaşması isə uzunmüddətli perspektivdə ən dayanıqlı və səmərəli modellərdən biri hesab olunur. Finlandiya bu sahədə ən uğurlu ölkələrdən biri kimi seçilir. Təhsil sisteminə böyük investisiyalar yatırmaqla ölkə yüksək ixtisaslı işçi qüvvəsi formalaşdırmış, innovasiya ekosistemini gücləndirmiş və bilik əsaslı iqtisadiyyata keçid etməyi bacarmışdır (OECD, 2025).

Təbii resursların səmərəli idarə edilməsi də iqtisadi inkişafın mühüm komponentlərindən biridir. Norveçin neft gəlirlərindən istifadə edərək formalaşdırdığı Neft Fondu uzunmüddətli iqtisadi sabitliyi təmin etməyə imkan verir. Bu yanaşma göstərir ki, təbii sərvətlərdən əldə edilən gəlirlər düzgün idarə olunarsa, yalnız cari iqtisadi artımı deyil, həm də gələcək nəsillər üçün sabitlik və rifah təmin edilə bilər.

İqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi və milli gəlirin davamlı artımı üçün tətbiq olunan beynəlxalq təcrübələr arasında struktur islahatları, dövlət və özəl sektor tərəfdaşlığı, xarici investisiyaların təşviqi və ticarət əlaqələrinin gücləndirilməsi kimi strategiyalar yer alır. Məsələn, Cənubi Koreya iqtisadi inkişaf modelində dövlətin strateji müdaxiləsi ilə sənayeləşməni dəstəkləyərək iqtisadiyyatı global səviyyəyə çıxarmışdır (Hacızadə, 2006).

Bu məqalədə milli gəlirin və iqtisadi inkişafın təmin olunması sahəsində müxtəlif beynəlxalq təcrübələr, ölkələrin iqtisadi siyasətləri və bu strategiyaların nəticələri araşdırılacaq. Məqsəd, müxtəlif yanaşmaların üstünlüklərini və çatışmazlıqlarını təhlil edərək, iqtisadi inkişafın davamlılığı və milli gəlirin optimal bölüşdürülməsi üçün effektiv mexanizmləri müəyyən etməkdir. Bütün bu yanaşmalar müxtəlif ölkələrin tətbiq etdiyi iqtisadi strategiyalar əsasında formalaşmış və müxtəlif nəticələr vermişdir. Bu təcrübələrin dərin təhlili göstərir ki, iqtisadi inkişaf üçün vahid bir model mövcud deyil. Hər bir ölkə öz iqtisadi, sosial və institusional xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq fərqli yanaşmalar kombinasiyasından istifadə etməlidir. Azərbaycan kimi inkişaf etməkdə olan ölkələr üçün iqtisadiyyatın diversifikasiyası, sənayeləşmə, bilik və innovasiya əsaslı iqtisadiyyata keçid və qeyri-neft sektorunun gücləndirilməsi əsas prioritetlər kimi qəbul edilməlidir (Interrelation of monetization and economical growth in modern conditions, 2022).

Tədqiqat

İqtisadi inkişaf və milli gəlirin formalaşması mövzusunda müxtəlif nəzəri yanaşmalar mövcuddur ki, bunlar iqtisad elminin inkişafı boyunca formalaşmışdır.

Klassik İqtisadi Nəzəriyyə: XVIII əsrdə formalaşan klassik iqtisadi məktəb, iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvəsi kimi sərbəst bazar mexanizmlərini və rəqabəti vurğulayır. Adam Smitin "görünməz əl" konsepsiyası bazarların öz-özünə tənzimlənmə qabiliyyətini ifadə edir və dövlət müdaxiləsinin minimuma endirilməsini təklif edir. David Rikardo isə komparativ üstünlüklər nəzəriyyəsi ilə beynəlxalq ticarətin iqtisadi artıma töhfəsini izah etmişdir. Klassik iqtisadi nəzəriyyə iqtisadi azadlıq prinsipləri və əmək-dəyər nəzəriyyəsini də əhatə edir.

Neoklassik İqtisadi Nəzəriyyə: XX əsrin ortalarında inkişaf etdirilən neoklassik yanaşma, iqtisadi artımın əsas mənbəyi kimi kapital yığıcı və texnoloji tərəqqini göstərir. Solou-Swan modeli bu yanaşmanın əsasını təşkil edir və uzunmüddətli iqtisadi artımın yalnız texnoloji inkişaf ilə mümkün olduğunu vurğulayır, çünki kapitalın sərmayəsi azalan gəlirlilik qanununa tabedir (Kəlbəyev, 2005).

Sənayeləşmə prosesinin təşviqi və infrastrukturun inkişafı iqtisadi artımın mühüm komponentləridir. Ağır sənaye, enerji və nəqliyyat infrastrukturunun inkişafı istehsal imkanlarını genişləndirir və iqtisadi fəaliyyətin səmərəliliyini artırır. Məsələn, Cənubi Koreya və Sinqapur kimi ölkələr sənayeləşmə strategiyaları və infrastruktur yatırımları sayəsində sürətli iqtisadi inkişafa nail olmuşlar.

Keynsçi İqtisadi Nəzəriyyə: John Maynard Keynesin fikirlərinə əsaslanan bu yanaşma, xüsusilə qısamüddətli dövrlərdə, dövlət müdaxiləsinin və fiskal siyasətin iqtisadi artımın təmin olunmasında mühüm rol oynadığını vurğulayır. Keynesə görə, ümumi tələbin çatışmazlığı iqtisadi durğunluğa səbəb ola bilər və bu halda dövlət xərcləmələri və vergi siyasəti vasitəsilə tələbin stimullaşdırılması zəruridir (Kəlbəyev, Hüseynov, 2008).

Endogen Artım Nəzəriyyəsi: Müasir dövrdə iqtisadi inkişafın əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri innovasiya və texnoloji tərəqqidir. Bu yanaşmaya görə, yeni texnologiyaların tətbiqi və innovativ fəaliyyətlər məhsuldarlığı artırır, yeni bazarlar yaradır və iqtisadi artımı sürətləndirir. Məsələn, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı bir çox ölkələrdə iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində inqilabi dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Bu yanaşma, xüsusilə yüksək texnologiyalı məhsulların istehsalına və ixracına yönəlmiş ölkələr üçün aktualdır. Romer və Lucas kimi iqtisadçılar tərəfindən inkişaf etdirilən bu yanaşma, texnoloji tərəqqinin və biliklərin iqtisadi artımın endogen nəticəsi olduğunu və dövlət siyasətləri vasitəsilə təsirlənə biləcəyini irəli sürür.

Institusional İqtisadi Nəzəriyyə: İqtisadi inkişafın təmin olunmasında institutların rolu böyükdür. Səmərəli hüquqi və tənzimləyici çərçivələrin mövcudluğu, mülkiyyət hüquqlarının qorunması və korrupsiyanın azaldılması kimi amillər iqtisadi fəaliyyətin təşviqinə və investisiya mühitinin yaxşılaşdırılmasına xidmət edir. Məsələn, Dünya Bankının "Doing Business" hesabatları

göstərir ki, institusional islahatlar ölkələrin iqtisadi performansına əhəmiyyətli təsir göstərir. Douglass North və digər tədqiqatçılar göstərmişlər ki, mülkiyyət hüquqlarının qorunması, hüququn aliliyi və səmərəli dövlət institutları iqtisadi artım üçün vacib şərtlərdir (Məmmədov, 2000).

Sənaye siyasəti dövlətin iqtisadiyyata aktiv müdaxilə edərək müəyyən sahələrin inkişafına yönəltdiyi strategiyalardır. Bu yanaşma əsasən struktur transformasiyasını hədəfləyir və iqtisadiyyatı daha məhsuldar sektorlara yönəldir. Dövlət, müəyyən sənaye sahələrini subsidiyalaşdırmaq, texnologiya transferini dəstəkləmək və infrastruktur layihələrinə investisiya qoymaqla iqtisadi artımı stimullaşdırmaqla bilər.

Sənaye strategiyalarının bir çoxu ixrac yönümlü inkişaf modelinə əsaslanır. Bu yanaşma, əsasən, yüksək texnologiyalı və əlavə dəyərli məhsulların istehsalına yönələn sənayeləşmə prosesini dəstəkləyir. Bu yanaşmanın uğurlu nümunəsi Cənubi Koreya modelidir. 1960-cı illərdən etibarən Cənubi Koreya hökuməti sənayeləşməni stimullaşdıraraq texnologiya və istehsalat sahələrinə genişmiqyaslı investisiyalar yatırmışdır. Bu strategiya ölkənin qlobal texnologiya və avtomobil sənayələrində lider mövqeyə yüksəlməsinə imkan yaratmışdır (Məmmədov, 2004).

Xarici investisiyalar iqtisadi inkişafın əsas hərəkətverici qüvvəsi kimi çıxış edir və iqtisadi şaxələndirməyə imkan yaradır. Bu yanaşmanın ən bariz nümunələri Honq Konq və Sinqapur iqtisadi modelləridir. Bu ölkələr ticarət və maliyyə sahələrində azad bazar prinsiplərinə əsaslanaraq inkişaf etmiş və qlobal iqtisadi mərkəzlərə çevrilmişlər.

Sosial siyasətə əsaslanan inkişaf modeli, iqtisadi artımın davamlı olması üçün sosial bərabərlik və rifahın artırılmasına önəm verir. Bu modelin uğurlu nümunəsi Skandinaviya ölkələridir. Danimarka, İsveç və Norveç kimi ölkələr sosial rifah sistemləri və yüksək həyat keyfiyyəti ilə fərqlənir.

Yüksək texnologiyalı və innovativ sahələrin inkişafına yönələn investisiyalar qlobal rəqabət qabiliyyətini artırır. Bu modelin ən bariz nümunəsi Finlandiya iqtisadiyyatıdır. Finlandiya təhsil sistemində həyata keçirdiyi islahatlarla dünya üzrə ən yüksək təhsil göstəricilərinə nail olmuş və innovasiya əsaslı iqtisadiyyat qurmuşdur (Məmmədov, 2004).

Neft və qaz kimi təbii resurslardan əldə edilən gəlirlərin qeyri-neft sektorlarının inkişafına yönəldilməsi iqtisadi şaxələndirməni təmin edir. Bu modelin uğurlu tətbiq edildiyi nümunə Norveç Neft Fondudur. Norveç öz neft gəlirlərini uzunmüddətli investisiya fonduna yönləndirərək iqtisadi stabilliyini qoruyur.

Sənaye strategiyalarına əsaslanan modellər, xüsusilə Cənubi Koreyanın təcrübəsi, iqtisadi inkişafın ilkin mərhələlərində dövlətin fəal müdaxiləsinin əhəmiyyətini vurğulayır. Burada hökumətin tənzimləyici və dəstəkləyici rol oynaması sənaye strukturunun formalaşdırılmasına və rəqabət qabiliyyətli sektorların yaradılmasına töhfə verir. Dövlətin prioritet sektorları müəyyənləşdirərək, onlara subsidiyalar və güzəştli kreditlər təqdim etməsi qısa müddətdə iqtisadi artımı stimullaşdırsa da, uzunmüddətli perspektivdə özəl sektorun müstəqil fəaliyyət göstərmə imkanlarını məhdudlaşdırmaqla bilər. Cənubi Koreya modeli chaebol adlanan böyük ailə şirkətlərinin formalaşmasına və onların qlobal bazarda güclənməsinə imkan yaratmışdır, lakin bu struktur iqtisadiyyatın bəzi sahələrində rəqabət mühitini zəiflətməmiş və bazarda konsentrasiya problemləri yaradıb.

Sərbəst bazar iqtisadiyyatı modeli, xüsusilə Honq Konq və Sinqapur nümunələri, ticarət və investisiya üçün açıq iqtisadi mühitin əhəmiyyətini göstərir. Bu modeldə iqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvəsi xarici investisiyalar və azad ticarət rejimidir. Aşağı vergitutma, minimal dövlət müdaxiləsi və güclü hüquqi sistem sərmayədarların marağını cəlb edərək, bu ölkələri qlobal biznes mərkəzlərinə çevirmişdir. Lakin bu yanaşma bəzən sosial bərabərsizliklərə səbəb ola bilər, çünki sərbəst bazar iqtisadiyyatı dövlətin sosial rifah proqramlarına ayırdığı resursları məhdudlaşdırır (Manafov, 1997).

İxrac yönümlü inkişaf modeli, xüsusilə Çin iqtisadiyyatı nümunəsində, sürətli iqtisadi artım və beynəlxalq bazarlara inteqrasiyanın gücləndirilməsinə imkan yaradır. Çin öz sənayeləşmə prosesini qlobal ticarətlə birləşdirərək, böyük miqyaslı istehsal və aşağı istehsal xərcləri vasitəsilə rəqabət üstünlüyü əldə etmişdir. Lakin ixrac yönümlü modelin zəif tərəfi, iqtisadiyyatın xarici tələbdən asılı olmasıdır. Dünya iqtisadiyyatında baş verən şoklar, ticarət müharibələri və proteksionist siyasətlər Çin kimi ölkələr üçün ciddi risklər yaradır. Son illərdə Çin bu riskləri minimuma endirmək üçün

daxili istehlakı artırmaq və innovasiya əsaslı sənayeləri inkişaf etdirmək istiqamətində strategiyalar tətbiq edir.

Təhsil və innovasiya əsaslı iqtisadi inkişaf modeli Finlandiya nümunəsində daha bariz görünür. Təhsil sisteminə böyük investisiyalar ölkənin yüksək ixtisaslı işçi qüvvəsi yetişdirməsinə və bilik əsaslı iqtisadiyyata keçidinə imkan yaradır. Bu model uzunmüddətli inkişaf üçün ən effektiv yanaşmalardan biridir, çünki innovasiya və texnologiyaya əsaslanan iqtisadiyyat sabit və davamlı artım üçün güclü zəmin yaradır. Lakin bu yanaşmanın nəticələri qısa müddətdə özünü göstərmir və uzunmüddətli strategiyalar tələb edir.

Təbii resursların səmərəli idarə edilməsi iqtisadi sabitliyin qorunmasında mühüm rol oynayır. Norveç Neft Fondu modeli göstərir ki, təbii resurslardan əldə edilən gəlirlər dayanıqlı investisiya fondlarına yönəldilərsə, uzunmüddətli iqtisadi sabitlik təmin edilə bilər. Bu yanaşma, təbii sərvətlərin tükənməsinə baxmayaraq, gələcək nəsillər üçün iqtisadi təhlükəsizliyi təmin etməyə imkan yaradır. Lakin bir çox neft və qaz ölkələrində resurs gəlirləri səmərəsiz şəkildə xərclənir və iqtisadiyyatın diversifikasiyası üçün istifadə olunmur (Məmmədov, Musayev, 2001).

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, heç bir ölkə tək bir iqtisadi modelə əsaslanaraq davamlı inkişafı təmin edə bilməz. Uğurlu iqtisadi inkişaf üçün müxtəlif yanaşmaların kombinasiyası tələb olunur.

Nəticə

Milli gəlirin artırılması və iqtisadi inkişafın təmin edilməsi dünya ölkələrinin qarşısında duran əsas çağırışlardan biridir. Beynəlxalq təcrübələr göstərir ki, iqtisadi inkişafın uğurla həyata keçirilməsi üçün müxtəlif yanaşmalar mövcuddur və onların tətbiqi ölkənin mövcud iqtisadi şəraitindən, institusional imkanlarından və uzunmüddətli strategiyalarından asılıdır. Hər bir ölkə öz resurslarına, coğrafi yerləşməsinə və demoqrafik potensialına uyğun iqtisadi model formalaşdırmalıdır. Bəzi ölkələr sənayeləşməni əsas inkişaf yolu kimi seçərkən, digərləri azad bazar iqtisadiyyatına üstünlük verir. Bəzi iqtisadiyyatlar isə ixrac yönümlü strategiyalar vasitəsilə global bazarlarda möhkəmlənməyə çalışır. Bununla yanaşı, təhsil və innovasiya əsaslı inkişaf, sosial rifah və təbii sərvətlərin effektiv idarə olunması da iqtisadi sabitliyin və uzunmüddətli artımın təmin edilməsi üçün mühüm vasitələrdir.

Sosial rifah əsaslı iqtisadi inkişaf modeli sosial bərabərliyin qorunmasını və yüksək həyat standartlarının təmin edilməsini hədəfləyir. Bu ölkələrdə dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən geniş sosial proqramlar, təhsil və səhiyyə sektorlarına qoyulan investisiyalar iqtisadi sabitliyə və yüksək həyat keyfiyyətinə töhfə verir. Bununla belə, bu modelin maliyyələşdirilməsi yüksək vergi yükü tələb edir ki, bu da biznes mühitinin inkişafına mənfi təsir edə bilər. Azərbaycanda sosial rifahın gücləndirilməsi və iqtisadi inkişafın birgə həyata keçirilməsi üçün müasir sosial-iqtisadi model formalaşdırılmalı, vergitutma sistemində səmərəlilik artırılmalı və sosial proqramların effektivliyi təmin edilməlidir.

Təbii resursların səmərəli idarə edilməsi və gələcək nəsillər üçün iqtisadi sabitliyin qorunması Norveç Neft Fondu modelində öz əksini tapır. Norveçin neft və qaz gəlirlərini uzunmüddətli investisiya fondlarına yönəltməsi iqtisadi dayanıqlılığın təmin edilməsinə imkan yaradır. Azərbaycanda da neft gəlirlərinin diversifikasiyası və qeyri-neft sektorunun inkişafına yönəldilməsi mühüm iqtisadi strategiya kimi nəzərdən keçirilməlidir. Neft və qaz resurslarından əldə edilən gəlirlərin bir hissəsinin infrastruktur layihələrinə, elm və təhsilə, innovasiya sahələrinə yönəldilməsi ölkənin uzunmüddətli inkişafı üçün əsas baza formalaşdırıla bilər.

Ümumilikdə, iqtisadi inkişaf üçün universal model mövcud deyil. Hər bir ölkə öz iqtisadi resurslarına, strateji mövqeyinə və institusional imkanlarına əsaslanaraq fərqli yanaşmaları birləşdirməlidir. Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün əsas prioritetlərdən biri sənayeləşmə və innovasiyaya əsaslanan diversifikasiya olmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Arkhipova, M. Yu., Karpov, E. (2012). *Analysis and modeling of patent activity in Russia and developed countries*
https://www.hse.ru/data/2013/02/26/1307344743Архипова_Карпов_2012.pdf

2. “Better Policies” Series “Russia, modernising the economy” of. (2013).
3. Hacızadə, E. M. (2006). *Sosiallaşan iqtisadiyyat*. Bakı: Elm, 509.
4. Interrelation of monetization and economical growth in modern conditions. (2022). <https://euroasiascience.ru/ekonomicheskie-nauki>
5. Kəlbəyev, Y. A. (2005). *Fiskal siyasət və milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi problemləri*. Bakı, 468.
6. Kəlbəyev, Y. A., Hübətov, T. M. (2008). *Vergilərin hesablanması dair praktikum*. Bakı.
7. Məmmədov, N. M. (2000). «*İqtisadiyyat və mədəniyyət*». Bakı: BDU nəşriyyatı.
8. Məmmədov, N. M. (2004). *Azərbaycanın milli iqtisadiyyatının formalaşması və inkişaf məsələləri*. Bakı: BDU nəşriyyatı.
9. Məmmədov, N. M., Barxudarov, M. I. (2007). «*İqtisadi təhlükəsizlik*». Bakı: Universitet nəşriyyatı.
10. Manafov, Q. N. (1997). *Sahibkarlığın nəzəri və əməli məsələləri*. Bakı: «Azərnəşr».
11. Məmmədov, F. Ə., Musayev, A. K. (2001). *Vergi tutumunun nəzəri və metodoloji əsasları*. Bakı: «Nağıl evi».
12. OECD. (2025, 20 fevral). Available on: <https://www.oecd.org/russia/Russia-Modernising-theEconomy-EN.pdf>

Daxil oldu: 12.11.2024

Qəbul edildi: 18.02.2025